Website:https://worldsiencepub.com/index.php/Imc Volume:6,Issue 01,October-2026

ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLAR ORQALI BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

Usmonova Sanam Azamqul Qizi
Tadqiqotchi pochta: usmonovasanam88@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23220756

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Kommunikativ kompetensiyaning mazmuni, uning boshlang‘ich sinf o‘quvchisining nutqiy faoliyati va muloqot madaniyatini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Ona tili darslarida savol-javob, kichik guruhlarda ishlash, “Aqliy hujum”, “Klaster”, rolli o‘yin, muammoli vaziyat va matn bilan interfaol ishlash metodlaridan foydalanish imkoniyatlari ochib berilgan. Shuningdek, o‘quvchilarning tinglash, o‘z fikrini erkin bayon qilish, suhbatdosh fikrini anglash, savol berish, hamkorlikda ishlash hamda turli nutqiy vaziyatlarda muloqotga kirishish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodik takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, ona tili, kommunikativ kompetensiya, interfaol metod, muloqot, nutqiy faoliyat, savol-javob, rolli o‘yin, hamkorlikda o‘qitish, mustaqil fikrlash.

Boshlang‘ich ta’lim o‘quvchining bilim olish faoliyati bilan bir qatorda uning ijtimoiylashuvi, boshqalar bilan munosabatga kirishishi, fikrini tushunarli bayon qilishi va suhbatdoshini tinglash madaniyati shakllanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Ayniqsa, ona tili darslari mazkur jarayonni amalga oshirish uchun keng pedagogik imkoniyatlarga ega.Ona tilini o‘rganish faqat tovush, harf, so‘z, gap va grammatik qoidalarni o‘zlashtirish bilan chegaralanmaydi. Til, avvalo, insonlar o‘rtasidagi muloqot vositasidir. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘quvchisi ona tili darslarida o‘zlashtirgan bilimlarini real va o‘quv nutqiy vaziyatlarida qo‘llay olishi, o‘z fikrini aniq va izchil bayon qilishi, boshqalarning fikrini tinglashi va unga munosabat bildirishi zarur.Kommunikativ kompetensiya o‘quvchining muomala madaniyatiga amal qilishi, jamoada hamkorlikda samarali ishlashi va turli kommunikativ vaziyatlarda muloqotga kirishishi bilan bog‘liq. Uning shakllanishi natijasida bolaning nutqi, muomala-munosabati va bilish faoliyati ham rivojlanib boradi.

Shu nuqtai nazardan boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchining faqat tinglovchi bo‘lib qolishiga asoslangan an’anaviy yondashuvdan uning faol muloqot qilishi, fikr almashishi va hamkorlikda ishlashiga yo‘naltirilgan interfaol ta’limga o'tish muhim metodik ahamiyat kasb etadi.

Kommunikativ kompetensiya o‘quvchining o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda ifodalashi, suhbatdoshining fikrini tinglab tushunishi, muloqot jarayonida nutq madaniyatiga rioya qilishi hamda hamkorlikda ishlay olish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun kommunikativ kompetensiyaning shakllanganligi, eng avvalo, quyidagi ko‘nikmalarda namoyon bo‘ladi:

1. suhbatdoshni diqqat bilan tinglash va uning fikrini anglash;
2. berilgan savolga mazmunli va tushunarli javob qaytarish;
3. mavzuga mos savol bera olish;
4. o‘z fikrini sodda, aniq va izchil bayon qilish;
5. muloqotda odob-axloq va nutq madaniyatiga rioya qilish;
6. juftlik va kichik guruhlarda hamkorlik qilish;
7. o‘zgalar fikriga hurmat bilan munosabatda bo‘lish;
8. turli nutqiy vaziyatlarga mos so‘z va gaplardan foydalana olish.

Demak, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish faqat bolaning ko‘p gapirishini ta’minlashdan iborat emas. Asosiy maqsad - o‘quvchiga kim bilan, qanday vaziyatda, nima haqida va qanday shaklda muloqot qilishni amaliy faoliyat orqali o‘rgatishdir.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

Interfaol metodlarning kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdagi o‘rni

Interfaol ta’lim o‘qituvchi va o‘quvchi hamda o‘quvchilarning o‘zaro faol hamkorligiga asoslanadi. Bunday darslarda o‘quvchi tayyor ma’lumotni qabul qiluvchi emas, balki o‘z fikrini bildiruvchi, savol beruvchi, muammoni muhokama qiluvchi va xulosa chiqaruvchi faol subyektga aylanadi.

Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanishda bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhim. Metod murakkab emas, tushunarli, qisqa vaqt ichida bajariladigan va barcha o‘quvchilarni muloqotga jalb qiladigan bo‘lishi maqsadga muvofiq.

1-jadval

Ona tili darslarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantiruvchi interfaol metodlar

Interfaol metod	O‘quvchi faoliyati	Rivojlantiriladigan kommunikativ ko‘nikma	Kutiladigan natija
Savol-javob	Savol beradi va javob qaytaradi	Tinglash va so‘zlash	Fikrni aniq ifodalash rivojlanadi
Aqliy hujum	Erkin fikr bildiradi	Tezkor muloqot, fikr bildirish	Nutqiy faollik ortadi
Klaster	Tushunchalar o‘rtasidagi bog‘lanishni izohlaydi	So‘z boyligi va izohlash	Lug‘at boyligi kengayadi
Juftlikda ishlash	Sherigi bilan fikr almashadi	Dialogik nutq	O‘zaro muloqot rivojlanadi
Kichik guruh	Fikrlarni muhokama qiladi	Hamkorlik va munozara	Jamoada ishlash shakllanadi
Rolli o‘yin	Nutqiy vaziyatni ijro etadi	Vaziyatga mos muloqot	Amaliy kommunikativ tajriba ortadi
Muammoli vaziyat	Yechimni muhokama qiladi	Fikrni asoslash	Mustaqil va tanqidiy fikrlash rivojlanadi
Hikoya tuzish	Voqeani izchil bayon qiladi	Monologik nutq	Bog‘lanishli nutq rivojlanadi

Savol-javob boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kommunikativ faolligini rivojlantirishda sodda, ammo samarali metodlardan biridir. Bunda faqat o‘qituvchining savol berishi va o‘quvchining javob qaytarishi bilan chegaralanish maqsadga muvofiq emas.

O‘quvchilarning o‘zlari ham savol tuzishi kerak. Masalan, matn o‘qilgandan keyin:

“Matnga uchta savol tuzing va yoningizdagi o‘quvchiga bering”

topshirig‘i berilishi mumkin.

Bunda bir o‘quvchi savol tuzadi, ikkinchisi tinglaydi va javob beradi. Keyinchalik rollar almashtiriladi. Natijada bir vaqtning o‘zida o‘qish, tushunish, savol tuzish, tinglash va javob qaytarish ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

Savollarni ham oddiydan murakkabga tomon tashkil qilish lozim:

Nima? Kim? Qayerda? → Nima uchun? → Siz qanday fikrdasiz? → Siz uning o‘rnida bo‘lganingizda nima qilardingiz?

Birinchi guruh savollar matn mazmunini qayta tiklashga xizmat qilsa, keyingi savollar o‘quvchini mustaqil fikr bildirish va o‘z fikrini asoslashga undaydi.

Rolli o‘yinlardan foydalanish

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning samarali usullaridan biri rolli o‘yinlardir. Rolli o‘yinlar real hayotdagi muloqot vaziyatlarini dars sharoitida modellashtirish imkonini beradi.

Masalan, ona tili darslarida quyidagi vaziyatlardan foydalanish mumkin:

“Kutubxonada” — kutubxonachi va o‘quvchi;

“Do‘konda” — sotuvchi va xaridor;

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

“Mehmon kutish” — mezbon va mehmon;
“Yo‘l so‘rash” — yo‘lovchi va yo‘l ko‘rsatuvchi;
“Maktabda” — o‘qituvchi va o‘quvchi;
“Telefon orqali suhbat” — ikki suhbatdosh.

Masalan, “Kutubxonada” vaziyatida o‘quvchi kitob so‘rashi, uning nomini aytishi, murojaat shakllaridan foydalanishi, minnatdorlik bildirishi kerak. Bunda ona tili darsida o‘rganilgan so‘z va gaplar real hayotga yaqin kommunikativ vaziyatda qo‘llaniladi. Rolli o‘yindan keyin o‘qituvchi “Qaysi so‘zlardan foydalanish suhbatni yanada odobli qildi?”, “Yana qanday murojaat qilish mumkin edi?” kabi savollar bilan refleksiya tashkil qilishi mumkin.

Kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismlaridan biri jamoada hamkorlik qilishdir. Kichik guruhlar bilan ishlash jarayonida o‘quvchi nafaqat o‘z fikrini aytadi, balki boshqa o‘quvchilarning fikrlarini tinglash va umumiy qarorga kelishni ham o‘rganadi.Masalan, ona tili darsida o‘quvchilarga rasm berilib, guruh bo‘yicha hikoya tuzish topshirig‘i berilishi mumkin. Birinchi o‘quvchi hikoyani boshlaydi, ikkinchisi davom ettiradi, uchinchisi voqeani rivojlantiradi, to‘rtinchisi esa yakunlaydi. Bunday mashqda har bir o‘quvchining nutqi oldingi o‘quvchining fikri bilan mazmunan bog‘lanishi kerak. Natijada o‘quvchilar nafaqat gapirish, balki boshqalarni diqqat bilan tinglashga ham majbur bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun ularga tayyor javobni talab qiluvchi topshiriqlardan tashqari, muhokama qilish imkonini beruvchi muammoli vaziyatlarni ham taklif qilish lozim.

Masalan:

“Ikki do‘st bir xil kitobni bir vaqtda olishni xohladi. Bunday vaziyatda qanday yo‘l tutish kerak?”

O‘quvchilar turli yechimlarni taklif qiladi. Har bir o‘quvchi:

“Menimcha...”,

“Mening fikrimcha...”,

“Men bu fikrga qo‘shilaman, chunki...”,

“Men boshqacha fikrdaman, sababi...”

kabi nutqiy konstruksiyalardan foydalanishga o‘rgatiladi.

Bunday mashqlar bolaning nafaqat kommunikativ kompetensiyasini, balki mustaqil fikrlashi va fikrini dalillash ko‘nikmasini ham rivojlantiradi.

Ona tili darslarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish jarayonidagi asosiy muammolardan biri ayrim darslarda o‘qituvchi nutqining ustunligi va o‘quvchiga mustaqil fikr bildirish uchun yetarli imkoniyat berilmasligidir.

Ikkinchi muammo - faol o‘quvchilarning suhbat va munozaralarda muntazam qatnashishi, nisbatan tortinchoq o‘quvchilarning esa chetda qolib ketishidir. Buni bartaraf etish uchun juftlikda ishlash, navbat bilan fikr bildirish va har bir guruh a’zosiga alohida vazifa berish samarali hisoblanadi.

Uchinchi muammo - ona tili darslaridagi ayrim mashqlarning grammatik qoidani mustahkamlashga yo‘naltirilib, kommunikativ vaziyat bilan bog‘lanmasligidir.

Masalan, oddiy topshiriq:

“Berilgan so‘zlar ishtirokida uchta gap tuzing.”

Kommunikativ shaklga quyidagicha o‘zgartirilishi mumkin:

“Siz yangi o‘quvchi bilan tanishdingiz. Berilgan so‘zlardan foydalanib u bilan 5–6 gapdan iborat suhbat tuzing.”

Ikkinchi topshiriqda grammatik bilim kommunikativ faoliyat vositasiga aylanadi.

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning takomillashtirilgan modeli

Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish metodikasini takomillashtirish uchun “Tingla – angla – fikr bildir – muloqot qil – xulosa chiqar” modelini qo‘llash taklif etiladi.

1-bosqich. Tinglash

O‘quvchi suhbatdoshi, o‘qituvchi yoki audio materialdagi axborotni diqqat bilan tinglaydi.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

2-bosqich. Anglash

Eshitilgan fikrning asosiy mazmunini aniqlaydi, muhim ma’lumotlarni ajratadi.

3-bosqich. Fikr bildirish

O‘quvchi o‘z munosabatini og‘zaki ifodalaydi, savol beradi yoki javob qaytaradi.

4-bosqich. Muloqot qilish

Juftlik yoki guruhda fikr almashadi, suhbatdosh fikriga munosabat bildiradi va o‘z nuqtai nazarini asoslashga harakat qiladi.

5-bosqich. Xulosa chiqarish

Muhokama natijasida umumiy fikr shakllantiriladi va o‘quvchi o‘z kommunikativ faoliyatini baholaydi.

Ushbu modelning asosiy xususiyati kommunikativ kompetensiyani faqat so‘zlash ko‘nikmasi sifatida emas, balki **tinglash + tushunish + fikrlash + so‘zlash + hamkorlik qilish**ning yaxlit tizimi sifatida shakllantirishdan iborat.

Ona tili darslarida interfaol metodlar orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish samaradorligini oshirish maqsadida quyidagilar taklif etiladi:

1. Har bir ona tili darsida kamida bitta kommunikativ vaziyat yaratish va o‘quvchilarga o‘rganilgan til birliklarini shu vaziyatda qo‘llash imkonini berish.
2. An’anaviy “o‘qituvchi savoli – o‘quvchi javobi” modelini bosqichma-bosqich “o‘quvchi – o‘quvchi – guruh – o‘qituvchi” o‘zaro muloqot modeliga kengaytirish.
3. Matn bilan ishlashda faqat mazmunni so‘rash bilan cheklanmasdan, “savol tuz – fikr bildir – dalilla – suhbatdoshing fikriga munosabat bildir” ketma-ketligini qo‘llash.
4. Rolli o‘yinlarni ona tili mavzulari bilan integratsiya qilish va o‘rganilgan so‘z hamda grammatik birliklarni hayotiy nutqiy vaziyatlarda qo‘llash.
5. Guruh ishlarida har bir o‘quvchining muloqotdagi ishtirokini ta’minlash uchun “savol beruvchi”, “javob beruvchi”, “fikrni umumlashtiruvchi” va “taqdimotchi” kabi rollarni taqsimlash.
6. Kommunikativ kompetensiyani baholashda faqat javobning grammatik to‘g‘riligini emas, balki fikrning aniqligi, izchilligi, tinglash madaniyati, savol bera olish, suhbatni davom ettirish va hamkorlik qilish ko‘rsatkichlarini ham hisobga olish.

Taklif etilayotgan umumiy metodik mexanizmni quyidagicha ifodalash mumkin:

Tilga oid bilim → nutqiy topshiriq → interfaol faoliyat → kommunikativ vaziyat → fikr almashish → mustaqil muloqot → refleksiya → kommunikativ kompetensiya.

Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish o‘quvchining keyingi ta’lim faoliyati va ijtimoiy hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. Kommunikativ jihatdan rivojlangan o‘quvchi o‘z fikrini aniq bayon qilish, boshqalarning fikrini tinglash, savol berish, munosabat bildirish va jamoada hamkorlik qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish mazkur maqsadga erishishning samarali pedagogik vositalaridan biridir. Savol-javob, juftlik va kichik guruhlarda ishlash, “Aqliy hujum”, “Klaster”, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar va matn asosidagi kommunikativ topshiriqlar o‘quvchini passiv tinglovchidan faol muloqot ishtirokchisiga aylantiradi.

Shu sababli ona tili darslarida interfaol metodlarni tanlashda ularning qiziqarliligidan tashqari, o‘quvchini tinglash, anglash, savol berish, javob qaytarish, fikrini asoslash va hamkorlikda xulosa chiqarishga qay darajada jalb qilishi asosiy mezon bo‘lishi kerak.

Demak, boshlang‘ich ta’limda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning samarali metodik yo‘li - o‘quvchini til haqidagi bilimni o‘rganuvchidan til yordamida faol muloqot qiluvchi shaxsga aylantirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Usmonova S.A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ona tili faniga oid kompetensiyalarni shakllantirish. Magistrlik dissertatsiyasi. – Samarqand: Samarqand davlat universiteti, 2021.
2. Boshlang‘ich ta’lim bo‘yicha davlat ta’lim standartlari va ona tili o‘quv dasturlari.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

3. Muslimov N.A. Kompetentlik va kompetensiyaviy yondashuvga oid ilmiy-metodik tadqiqotlar.
4. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasiga oid ilmiy va metodik manbalar.
5. Ta’lim jarayonida interfaol metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishga oid ilmiy-metodik adabiyotlar.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.